

**”Ei tippa tapa,
ja ämpäriin ei huku”**

Varautuminen ja tiedon valikoivuuden kiros

**Harriet Lonka, FT, TKI-asiantuntija, Laurea ammattikorkeakoulu
IRWIN hankkeen tutkija**

Edistyksen päivät 4.11.2022, Tieteiden talo, Helsinki

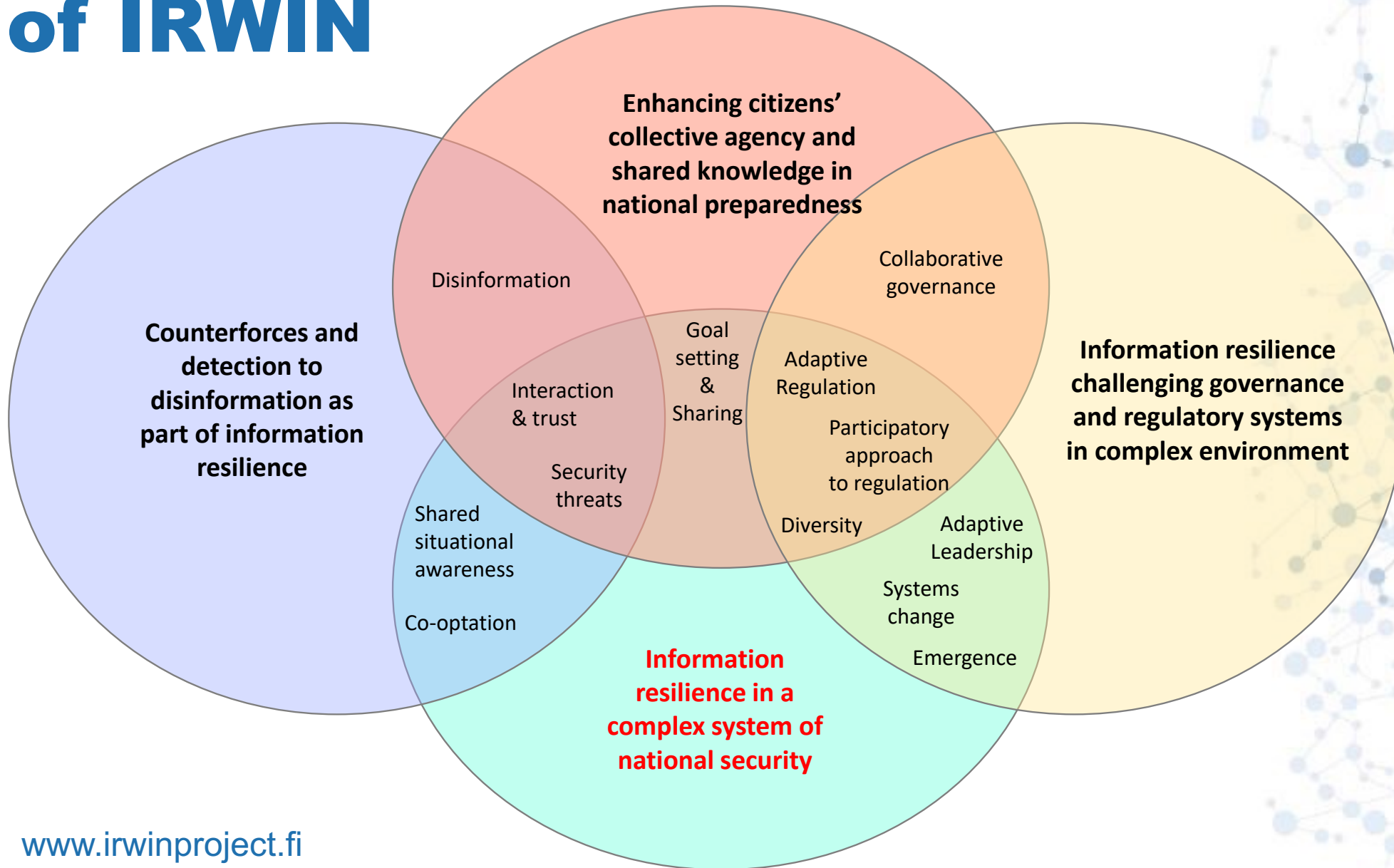


IRWIN-hanke

- Tiedon huoltovarmuus kompleksisessa ympäristössä eli
Information Resilience in a Wicked ENvironment
- Suomen Akatemian rahoittama
 - Noin 2 miljoonan euron rahoitus
- Kolmivuotinen (2021-2023) poikkitieteellinen hanke
- Vaasan yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Laurea-ammattikorkeakoulu, Maanpuolustuskorkeakoulu
- Hankkeessa kehitetään osallistavaa kansallisen varautumisen mallia, jossa päätöksentekijät, kansalaisyhteiskunta sekä elinkeinoelämä tuottavat tilannetietoisuutta ja toimivat yhteistyössä kriisivalmiuden edistämiseksi.



The main thematic components of IRWIN



Sisältö

- Riski kokemuksena - turvallisuus tunteena. Entä kansallinen turvallisuus?
- Tietäminen ja tietämättömyys
- Asiantuntijatieto varautumisen lainvalmistelussa
- Joitakin ajankohtaisia esimerkkejä
- Johtopäätelmät

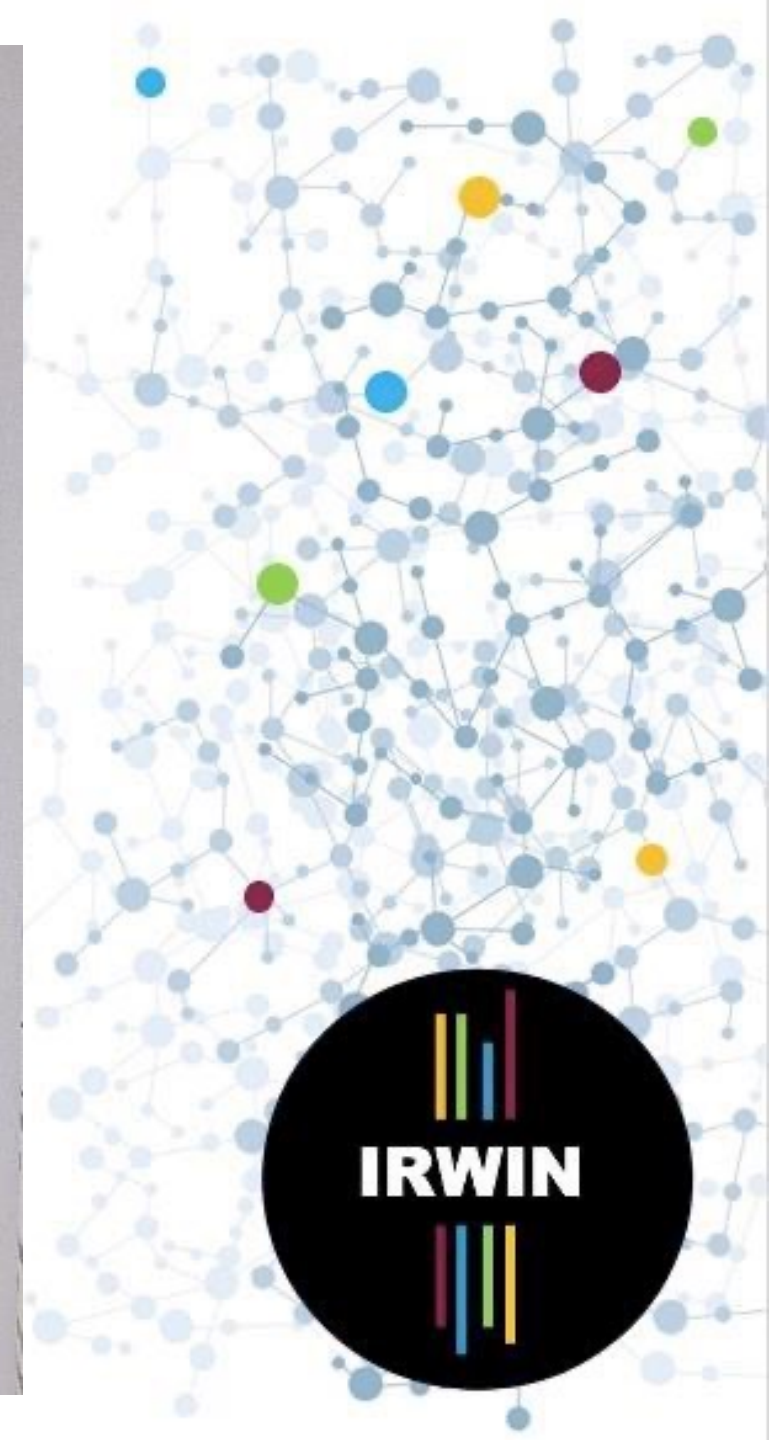


**Riski on kokemus -
turvallisuus on tunne.**

**Entä kansallinen
turvallisuus?**



(Slovic, Bischhoff & Lichtenstein 1980)



Kansallisen turvallisuuden käsitteestä

- Kansallisen turvallisuuden käsite on tietyllä tapaa itsestään selvä. Kuitenkin lähes vuosisadan ajan kertyneessä tutkimuskirjallisuudessa todetaan yhdenmukaisesti, että käsitteen määrittäminen on vaikeaa tai mahdotonta.
- Käsite on aikaan ja paikkaan sidottu, sillä kysymys on lähtökohtaisesti valtioihin sekä niiden turvallisuuteen ja selviytymiseen liittyvästä käsitteestä ja valtiot historioineen ovat hyvin erilaisia.
- Käsitettä on käytetty pitkään lainsäädännössä sitä tarkemmin määrittelemättä. Tarkempaan käsitteen määrittelyn tarpeeseen on herätty meilläkin vasta tiedustelulakien säätämisen yhteydessä. Siinäkin prosessissa käsite kuitenkin jätettiin joustavasti ja avoimesti määritellyksi.



Kansallisen varautumisen haaste: tuumasta yhteistoimiin

- Turvallisuushkiin **varautumiseen ja reagoimiseen** on olemassa vakiintuneet toimintamallit ja niistä vastaavat keskeisesti turvallisuusviranomaiset.
- Sen sijaan yhteiskunnan **haavoittuvuuksien lisääntyminen** tapahtuu osin huomaamatta ja ennalta arvaamatta eri hallinnonalojen ja laajan toimijajoukon ratkaisujen seurauksena.
- Tätä koskevaa **seuranta** tulee tehdä järjestelmällisesti ja johdonmukaisesti. Muuttuva toimintaympäristö selittää seurantatarpeen osin.
- Myös **osaamisen ja tietopohjan kertyminen** sekä kokonaisymmärryksen vahvistuminen synnyttää jatkuvaa kokonaiskuvan päivitystarvetta.
- Samanaikaisesti kasvaa tarve **ymmärtää turvallisuuskysymysten kokonaisuutta** siten, että pystytään tehokkaasti reagoimaan tulevaisuuden vaatimuksia koskeviin haasteisiin.



Kansallisen turvallisuuden vaikutusten arviointi - malli

VAIKUTUSTEN ARVIOINNIN VAIHEET

Vaikutusten merkittävyyden arviointi

VN
Ministeri

VAIKUTUSTEN ARVIOINNIN TOIMIJAT, TOIMET JA TIETOVIRRAT

Hallituksen lainsäädäntösuunnitelma

Säädöshankepääätös

Kanslia
päällikkö

VAIKUTUSTEN ARVIOINTIA OHJAAVAT KYSYMYKSET

Palveleeko lainsäädännön laatiminen kansallisen turvallisuuden intressiä?

Kyllä > osoitetaan resurssi vaikutusarviointiin

Mihin uhkiin lainsäädännöllä puututaan? Ja/tai:

Mitä haavoittuvuuksia lainsäädäntö aiheuttaa?
Omalle/muille hallinnonaloille

Millä toimin ei-toivottuja vaikutuksia vähennetään?

Miten vaikutusten toteutumista seurataan?

Vaikutusten tunnistaminen & Vaikutusten arviointi

Yhteisesti määritellyt lähtökohdat hallinnonalan uhkien ja haavoittuvuuksien arviointiin (esim. YTS)

kriteerit

Kansallisen turvallisuuden hankkeiden Säädosrekisteri

Ministeriöiden asiantuntijoiden pooli

tietoa

tietoa

Vastuunvalmistelija
Esittelijä

Asetettu
työryhmä

Ministeriön
tiimi

Vaikutusten raportointi

Ministeriön
Johtoryhmä

Kanslia
päällikkö

Ministeri

Voidaanko vaikutukset hyväksyä?

Miten mahd. vaikutukset säätämisympäristöön vaikuttavat jatkoon?

IRWIN

Tietämisestä ja tietämättömyydestä



**Olemme hölmöjä kahdesta syystä:
Joko luulemme valhetta todeksi
tai
kieltäydymme uskomasta sitä,
mikä on totta.**

Kierkegaard



En tiedä, mutta olen

- Tietävinkin ihminen on ”tyhmä” siinä mielessä, että hänen tietämättömyytensä ala on moninkertaisesti tietämistä suurempi.
- Tietämättömyys voi ilmetä joko yksilön välinpitämättömyytenä ja kiinnostuksen puutteena tai rakenteellisena ilmiönä, joka syntyy vuorovaikutuksessa.
- Tietämättömyys ei välttämättä vähene, saati poistu, vaikka aikaa kuluu ja tietoa kertyy. Ennemminkin kysymys on tietämättömyyden luonteen muuttumisesta.
- **Harkittu tietämättömyys** aktivoituu tyypillisesti tilanteissa, joissa jonkin tietäminen merkitsee kiusallisiin tilanteisiin joutumista.
- Harkittu tietämättömyys voi olla seurausta olosuhteista, joissa taustalla on informaation saatavuuteen tai tiedonhankintaan liittyviä käytännön ongelmia. Tiedonhankinnasta syntyvät kustannukset voidaan tällöin arvioida siitä koituvia hyötyjä suuremmiksi.



Strategic unknowns

- ... the realization that knowing the least amount possible is often the most indispensable tool for managing risks and exonerating oneself from blame in the aftermath of catastrophic events.
- While **epistemology** explores the nature, methodology and limits of the production of knowledge, **antiepistemology** asks after its shadow: the nature of nonknowledge, and the political and social practices embedded in the effort to suppress or to kindle endless new forms of ambiguity and ignorance.



Asiantuntijatieto varautumisen lainvalmistelussa



Huoltovarmuus 2007 → 2022

HE 152/2007 vp laiksi huoltovarmuuden turvaamisesta

- hallitusneuvos, PLM; vanhempi hallitussihteeri, TEM; logistiikkapäällikkö, Pääesikunta; ylijohtaja, HVK; pj, puolustustaloudellinen suunnittelukunta; johtaja, Energiateollisuus ry ja EK (6)

Valtioneuvoston huoltovarmuusselonteko 15.9.2022 (Valtioneuvoston julkaisuja 2022:59)

- Lausuntoa pyydetty 152 taholta
- Lausunnon antanut 93 tahoa



Tartuntatautilaki 2016 → 2020

Luokka	HE 13/2016	HE 245/2020
STM (esittelijä)	8	18
SOTE-ala	27	34 (16)
Koulutus	0	23 (14)
Kunnat	0	18
Elinkeinot	0	31
Liikenneala	0	31 (17)
Muu julkishallinto	5	28
Kirkot	0	5
AY-liike	3	12 (8)
AVIt	1	4
Tapahtuma- ja kulttuuriala	0	18 (10)
Perustuslakiasiantuntijat	5	10
Yhteensä	35/49	65/232



Yleisiä havaintoja lausunnoista HE 13/2016

SOTE-alan lausunnot

- 20 eri instituutiota lausujina: shp:t, AVIt, yhdistykset
- kohdistuivat valtaosin kysymykseen, tulisiko tartuntatautien torjunnan toimia kohdistaa muun kuin kiireellisen hoidon osalta myös muihin kuin kunnassa kotipaikkaoikeuden omaaviin
 - Näkemykset jakautuivat tässä: 11 puolsi, 4 vastusti, 5 ei ilmaissut kantaa

Muut kuin SOTE-alan lausunnot

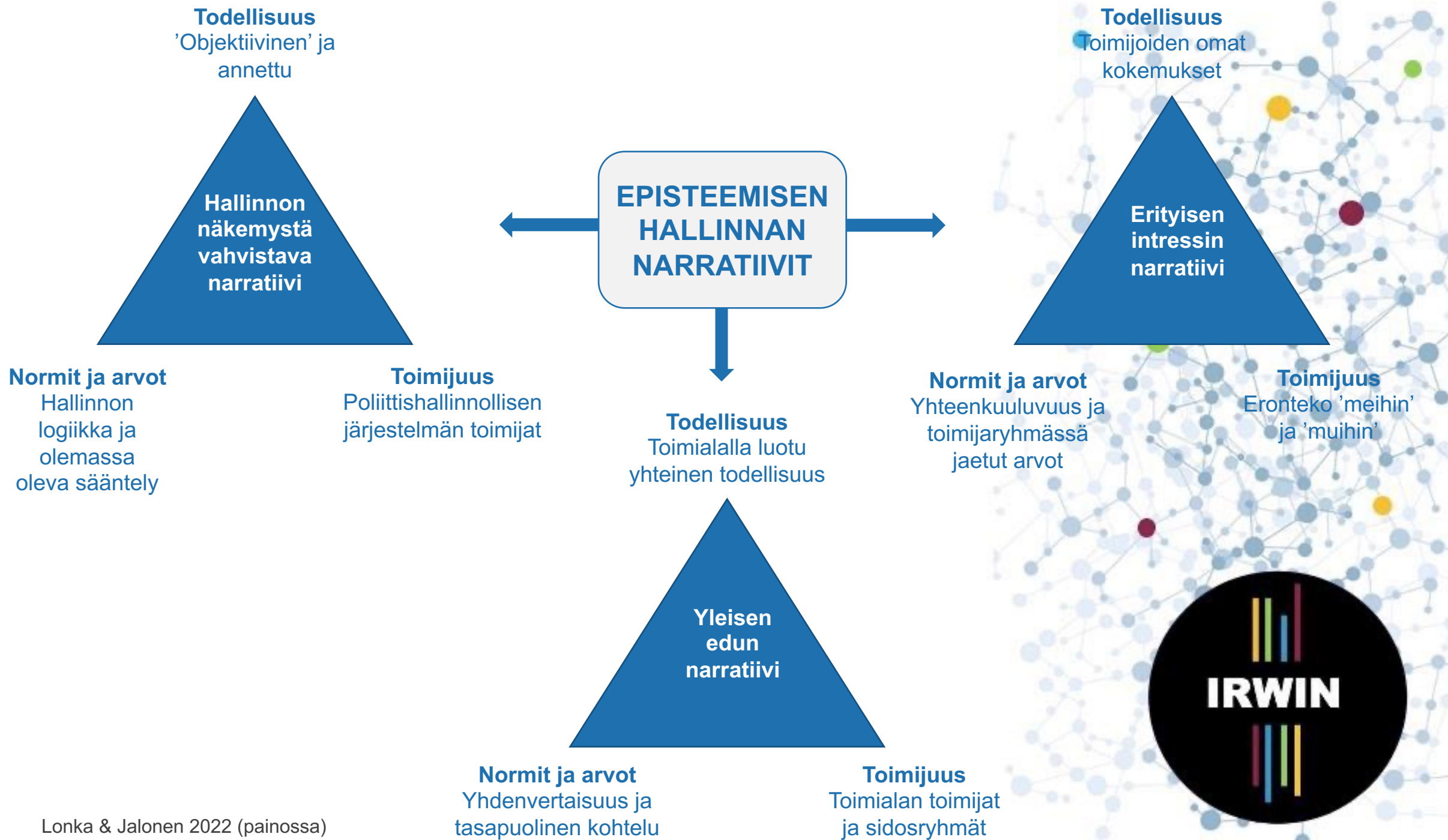
- sisälsivät lausuntoja AY-liikkeeltä (Akava, STTK, Tehy, SAK), muilta ministeriöiltä (OM, SM/Poha, SM/Maahanmuutto) sekä kunta-alalta (Kuntaliitto, Helsingin kaupunki)
- seuraavia intressejä puolustettiin tai vastustettiin:
 - rokotusten pakollisuus terveydenhuollon työntekijöillä
 - työnantajan tiedonsaantioikeus työntekijän rokotuksista
 - muun kuin julkisen sektorin osallistuminen rokotusten antamiseen.



Yleisiä havaintoja HE 245/2020 lausunnoista

- Huomattava joukko lausunnonantajista edustaa tahoja, joiden toimintaan (oikeuksiin ja velvollisuuksiin) lakiesityksessä säädettäväksi esitettävät toimet suoraan vaikuttavat.
- Merkittävä joukko lausunnonantajista on ensikertalaisia lausujina. Tämä kuvaa selkeästi pandemian aikaisen tartuntatautilain valmistelun 'paradigman' muutosta: tartuntataudin leviämistä ja vaikutuksia havaitaan hallittavan vahvasti muiden kuin sote-alan toimin.
- Kaikissa lausunnonantajaryhmissä erottuu vahva oman, pandemian aikana koetun todellisuuden kuvaus sekä erityinen toimialan ja toiminnan eetoksen ja arvojen esiin tuominen.





Joitakin ajankohtaisia esimerkkejä



Pääministerin ei pitäisi hakea tietoa vain yhdestä suunnasta, sanoo rajoja tutkinut professori

Professorilta ankaraa kritiikkiä Marinille itärajan aidasta: "Hanke on järjetön"

Rajoja tutkineen professori Jussi P. Laineen mielestä hallituksen pitäisi tehdä ratkaisut "järjen ja tutkitun tiedon perusteella".



Jopa 150 tuulivoimalaa joutuu odottamaan kytkentää valtakunnan verkkoon vuosia – tuulivoimabuumi toi sähköähkyn voimalinjoihin

Fingrid rakentaa kaksi uutta voimalinjaa länsirannikolta Etelä-Suomeen, mutta ne valmistuvat vasta 5–6 vuoden kuluttua. Viivästys voi aiheuttaa menetyksiä tuulivoimayhtiöille ja kunnille.



Johtopäätelmät

- Kansallinen varautuminen tulee ymmärtää hallinnonalojen laajana yhteistyönä ja jokaisen omana jatkuvuudenhallintana. Ei vain 'turvallisuustoimijoiden' tarjoamana palveluna.
- Tiedon epävarmuus on varautumisen suurin haaste. Olennaista on oppia toimimaan puutteellisen tiedon ja tietämättömyyden kanssa.
- Harkittu tietämättömyys vaatii enemmän huomiota tutkimuksessa.
- Tutkitun, monipuolisen tiedon käyttäminen varautumisen lainvalmistelussa on tärkeä kehityskohde.
- Laajojen lausuntokierrosten ja asiantuntijakuulemisten data pitää pystyä käyttämään monipuolisesti hyväksi. Sen pitää kumuloitua ja olla hyödynnettävissä nykyistä laajemmin ja pitkäaikaisemmin.



Kiitos!

